

Medeniyetin Öncü Kahramanları: Robinson Crusoe ve Ahmet Celâl

Ahmet Ağır*

Medeniyetin Öncü Kahramanları: Robinson Crusoe ve Ahmet Celâl

Robinson Crusoe ve *Yaban* romanlarını karşılaştırmak birçok açıdan ilginç bir deneme olabilir. İki romanın kahramanlarının yaşadığı tecrübeleri tarihsel konumlarına oturttuğumuz zaman bu iki tecrübenin kendi içlerinde benzerlik taşıdıklarını görebiliriz. Bütün tarihsel, kültürel ve edebî farklılıklara rağmen aradaki benzerlik şaşırtıcı gelebilir. İncelememizde bu benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkararak bunların nedenleriyle ilgili soruları cevaplamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler Tarihsel, medeniyet, kolonyalizm, postkolonyalizm

Pioneer Heroes of Civilisation: Robinson Crusoe and Ahmet Celâl

Comparing *Robinson Crusoe* and *Yaban* would be a very interesting attempt in many points. When we place the adventures of the heroes of these two novels into their historical place, we can see the similarities between these two different experiences. Despite all historical, cultural and literary differences, these similarities would be quite striking. In this work, by bringing these differences and similarities into light, I will try to answer the questions about the reasons of these differences and similarities.

Key Words: Historical, civilisation, colonialism, post-colonialism

---

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, aagir@gantep.edu.tr

Bir Emperyalist Öncü: Robinson Crusoe

Bir edebî eseri okuma şeklimiz, doğal olarak bizim o eserle olan ilişkimizin yönünü belirler. Eğer bu şeklin disiplinli bir hâl almasını istiyorsak, bu esere karşı tutduğumuz tavır, bizi ister istemez düz okurlar grubundan ayırır. Okularımız daha disiplinli bir eyleme dönüşür. Okuduğumuz herhangi bir eseri, tarihsel bir konuma oturtabiliriz, çok karmaşık bir dil organizasyonu olarak değerlendirebiliriz, kültürel değerler açısından ele alabiliriz, eserin formunu analiz edebiliriz ya da yazarını merkeze çekerek yazar merkezli bir yaklaşımla o eseri değerlendirebiliriz. Bu liste böylece uzayıp gidebilir.

Edebî eserler ile ilk karşılaştığımız anda -ister düz, ister profesyonel okur olalım- o esere değer biçebilmek adına, onu daha önceleri yazılmış ve edebî değeri artık geniş kitleler tarafından onaylanmış eserler ile hem içerik hem şekil açısından karşılaştırmak da ayrı bir yöntemdir. Bu yöntem, sadece iki ya da daha çok eseri karşılaştırmanın ötesine geçerek, zamanla *karşılaştırmalı edebiyatlar* adını alan bir disiplin olma hüviyetini kazanmıştır. Gregory Jusdanis, karşılaştırmalı yaklaşımın gelişim nedenini “ulus yaratma sürecine edebiyatın aktif katılımı” olarak açıklar (Jusdanis, 1991: 2). Böylece, özellikle eleştirmenler, edebî eserleri daha geniş açıdan değerlendirme şansını elde etmeyi planlamışlardır. Diğer bir deyişle, bir eseri başka eserler ile karşılaştırma, o eseri daha büyük bir bütünlüğün sınırları içine alarak onu yerel, bölgesel ve ulusal gibi sınırlayıcı tanımlamaların kısıtlamalarından kurtarabilir.

Bu metot, ilk bakışta edebiyatın sınırlarını daha geniş bir alana taşımak gibi bir amacı gütsede bir ayrıntıyı unutmamamız gerekir. Karşılaştırmalı edebiyatlar genel olarak Batı Avrupa kıtasını merkez alan bir yaklaşım geliştirmektedir ve Amerika Birleşik Devletleri de dahil dünya edebiyatının büyük bir kısmını dışlama eğilimine girmiştir (Pratt, 1986: 33). Yani aslında karşılaştırmalı edebiyatlar, edebiyatı bir yandan dar değerlendirmelerden kurtarmayı denerken öbür yandan Avrupa merkezli bir değerlendirmenin ya da estetik anlayışın sınırlarına çekmeye başlamıştır. Bu anlayış doğal olarak, farklılıkları göz önüne alan, destekleyen, öven bir anlayış olmaktan çıkıp Batı Avrupalı zevke hitap eden, onların kriterlerine uyan, yerel/yerli değerlere ve zevklere karşı yıkıcı bir tavır takınan yazarları ve eserleri alkışlayan bir tutuma dönüşür. Aynı zamanda bu tutum, diğerlerine “bizim gibi ol ki alkışlanasın” ilkesini öğretmeyi de içermektedir.

Çalışmamızın amacı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* ve Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı eserlerini karşılaştırmaktır. İlk bakışta bu teşebbüs hem zaman, hem kültür hem de içerik açısından çok sıkıntılı bir deneme gibi gözükse de özellikle iki eserin konusu, yani kahramanların (Ahmet Celâl ve

Robinson Crusoe) maceraları, karşılaştırmanın merkezine alınca ortaya ilginç değerlendirmeler çıkacaktır. Bu maceraların yaşandığı zaman dilimi, eserlerin içinden çıktığı yerli, ulusal ve evrensel ölçekteki kültürün düşündürdükleri, her iki eserin karşılaştırmalı bir tahlil için oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Karşılaştırmalı edebiyatların yukarıda bahsedilen sakıncalarından dolayı iki eser edebî ve estetik değerler açısından karşılaştırılmıyacaktır, yani *Yaban*'ın edebî değeri Robinson Crusoe'nun değerine göre belirlenmeyecektir. Bunun ötesinde, bu iki eserin kahramanları üzerinde vermeye çalıştığı mesajların benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırılacaktır. Bu değerlendirmenin bir sonraki aşamasında ise bu benzerliklerin ve farklılıkların tarihî ve felsefî nedenleri araştırılacaktır.

Edward Said, *Kültür ve Emperyalizm* adlı kitabında özellikle roman türü ile Avrupa'nın geliştirdiği emperyalizm arasındaki ilişkiyi açıklarken “romanın emperyal tavrı, referansları ve tecrübeleri şekillendirmekte çok önemli olduğuna inandığını” (Said, 1993: xii) söyledikten sonra Robinson Crusoe hakkında çarpıcı tespitlerde bulunur: “[R]oman türü İngiltere’de Roninson Crusoe ile başlar, bu romanın kahramanı yeni bir dünyanın kurucusudur. Bu dünyayı Hristiyanlık ile İngiltere adına yönetir ve ehilleştirir” (Said, 1993:70). Bu iki bilgiyi bir araya getirince 15. yüzyıldan itibaren deniz aşırı toprakları keşfetmeye, işgal etmeye ve sömürgeleştirmeye başlayan Avrupa'nın kültürel kodları ile bu süreç arasında kolayca bir paralellik kurulabiliyor. *Robinson Crusoe* ilk 1719’da yayımlandı. Bir gemi kazasından sonra, ıssız bir adaya çıkan Robinson Crusoe'nun maceraları üzerine kuruludur. Sömürge devletlerinin en güçlüsü ve uzun ömürlüsü İngiltere, özellikle II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, yeryüzünün büyük bir kısmını kontrolü altında tutuyordu. İngiltere'nin sömürge tarihine baktığımızda yine Said'in belirttiği gibi, en belirgin özelliği deniz aşırı toprakları sömürgeleştirmesi ve gelişmiş gemicilik teknolojisi sayesinde çok uzaklara ulaşabilmesidir. Ancak bu sömürgeciliği devamlı ve etkili kılan esas etmen sadece bu devasa askerî güün yanında, sömürgeleştirdiği yerlere kendi dinî ve kültürel birikimini kolayca aktaracak etkili metotlar sayesinde oralarda kendine benzer yeni hayatlar, kültürler, yöntemler oluşturması ve sonuçta kendisi gibi düşünen insanlar ortaya çıkarmasıdır. Başka bir deyişle İngiliz sömürgeciliğin en önemli yanı, askerî güç vasıtasıyla elde ettiği topraklarda kendi ülkesinden aktardığı kültürel malzemelerle devamlılığını ve varlığını korumaya çalışmasıdır.

Bu ilişki, post-kolonyal teoride *merkez/çevre* ilişkisi olarak adlandırılıyor. *Merkez* İngiltere’dir, Fransa’dır; *çevre* ise bu İmparatorlukların sömürgeleştirdiği coğrafyalardır. Bu ilişkiyi ortaya çıkaran ve besleyen temel mantık, dünyanın bölümlendiği bir ikili zıtlığı doğru kabul ettiği ve bu zıtlığı canlı tuttuğu sürece

varlığını sürdürebilir. Teorik bir deyişle, bir kolonyalist gücün sürekli yapılanması, kolonize eden kültürün “ötekisi” olarak kolonize edilenin konumlandığı sabit ve hiyerarşik ilişkinin varlığına bağlıdır. Eğer “vahşi” kavramının zıddı ve karşıtı olarak medenî kavramı varsa “vahşi” fikri oluşabilir ya da “medenî” kavramının zihinlerde tam anlamı ile yer edebilmesi için zıddı olan “vahşi” kavramının çağrışımlarına ihtiyacı vardır diyebiliriz. Bu ilişkide ve ikilide sürekli olarak medeniyet, aydınlanma, insanlık, kültür, değer, değerli adına neler varsa *merkeze* aittir ve *merkezden çevreye* doğrudur.

Robinson Crusoe bahsedilen bu ilişki ağını üreten, yaşayan ve yayan bir roman kahramanıdır. Onun macerası, *merkez* olarak kabul edilen İngiltere/Londra’dan başlar, henüz *merkezin* sahip olduğu değerlerin ulaşamadığı *çevreye* (burada henüz ıssız bir ada) ulaşır. Crusoe da vatandaşı olduğu İngiltere gibi denizaşırı bir sefer sonucu bu adaya varır. Crusoe, bir kaza sonunda adaya çıkar ama bu çıkış kaza sonucu da olsa onun yaptığı ilk iş, hayatının geri kalan kısmını sanki o adada geçirecekmiş gibi gemiden kurtarabildiği işe yarayacak bütün eşyaları adaya taşımak olur. Bu çaba o ada ile Crusoe arasından geçecek olan çetin mücadelenin bu malzemelerden dolayı Crusoe lehine dönünce bir anlam kazanır. Yani koloni¹ oluşturabilmesi için yaşayacağı yere hükmedebilmelidir. Kendi hegemonyasını kurabilmesi için o adadaki bitki ötrüsünün, hayvanların ve varsa insanların bile bilmediği, alışıksız olmadığı, tanımadığı, sadece Crusoe’nun hem tanıdığı hem de kullanmakta mahir olduğu bir yığın modern alet, aslında tek başına Crusoe’nun hayatını kolaylaştırmak ya da onu adanın “vahşi” hayatına karşı korumak için adaya çıkarılmamış, daha sonra orada kuraacağı koloniye kolayca hükmetme imkânını Crusoe’ya vereme rolünü de üstlenmiştir. Crusoe’nun geldiği Batı dünyası kolonileri bu şekilde kurmuştur. İşgal ettiği topraklarda yaşayan yerli insanların ilkel aletlerine karşın, Batılı güçler

¹ Post-kolonyal ve kolonyal tartışmalarda koloni kavramı çok önemli bir yer tutmaktadır. Kolonyalist süreçte Avrupalı kolonyal güçlerin uyguladıkları metodlar sonucundan oluşan iki tür koloni şekliinden bahsedebiliriz. Birincisi işgal edilen kolonilerdir. Bir coğrafyanın işgalinden sonra oranın yerli nüfüsünden oluşturulan koloninin adıdır. Bu koloniyi oluşturanlar çoğunlukta olmalarına rağmen, yabancı bir gücün egemenliği altındadırlar. Hindistan buna çok iyi bir örnektir.

İkincisi İskân edilen kolonilerdir. Arjantin, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri bu tip koloni şekline iyi bir örnektirler. Avrupalı işgalci güçler, işgal ettikleri yerlerdeki yerlileri zaman içinde yok ederler, yerlerinden ederler ya da marjinalleştirirler ki bir zamanlar çoğunluk olan bu yerliler artık çoğunluğu teşkil edemesinler. Bu tür koloninin mensupları kendilerini kolonilerştiren gücün birer temsilcisi gibi hareket ederler ve kendi varlıklarını ancak ve ancak bir zamanlar kendilerinin de içinde bulunduğu yerli insanlar ile aralarında farklılık olduğu duygusunu devam ettirmelerine bağlıdır.

yerlilerin daha önce tanımadığı, tanımadığı için de gücüne ilahî bir önem atfettiği modern alet (silah) sayesinde hegemonyalarını çok kolay kurmuşlardır.

Sadece silah ile elde edilmiş bir hegemonyanın sürekli ve kalıcı olabilmesi için başka araç ve taktikler de gerekmektedir. Aşağıdaki paragraf, Batı emperyalizminin başarısını ve Crusoe'nun çabalarını daha anlamlı kılabilmek için çok işlevsel olacaktır:

Rus emperyalizmi sürekli ve daha çok askere –Batılıların yaptığından daha çok dayandığı ve silahların yerine fikirler koyamadığı için başarısız olmuştur. Rus emperyalizmi, Rus kültürünü yayar ve yüceltirken kolonilere çok itici gelen bir yol tutmuştur. (...) Oysa Batı emperyalizmi, Avrupanın entelektüel geleneğinden beslenen zenginliği yerli elitelere sunabilmiştir (Thompson, 2000: 19).

Bu cümlelerden anlaşılabilirileceği gibi kolonyalizmin en etkili olduğu yan, kalıcı olmaya yönelik politikalar geliştirip onları pratiğe dökebilme yeteneğidir. Yani askerî işgalini kendi kültürel birikimi ile kalıcı hâle dönüştürmesidir. Tekrar Crusoe'ya dönersek göreceğimiz şey de bu iki aşamadan başka bir şey değildir. Crusoe önce gemi kazası sonunda ıssız bir adaya çıkar, hemen sonra gemiden kurtarabildiği herşeyi adaya taşır. Bu taşıdığı malzemelerin içinde kendi ihtiyacının çok ötesinde barut ve silah da vardır. Crusoe'nun bu silah ve barutlara veridiği olğanüstü önem adaya çıktıktan birkaç gün sonra kopan büyük bir fırtına ile ortaya çıkar:

[F]ırtına geçtikten sonra, bütün öbür işlerimi, yapıyı, korunma çalışmalarımı bir yana bırakarak bir daha böyle bir şey olursa hepsi birden ateş almasın diye barutu azar azar çuvallara, ayrı kutulara böldüm; böylece hepsi bir arada bulunmayacak, bir parçası ateş alsa bile ötekiler kurtulacaktı. Bu işi aşağı yukarı on beş günde bitirdim, hepsi şöyle böyle 120 kg. olan barutumu, en az yüz parçaya ayırmıştım. Islak barut fıçısından bir tehlike görmediğim için onu sözde mutfağım olan yeni mağaraya yerleştirdim. Ötekileri ıslanmayacak biçimde kayanın kovuklarına sakladım, sakladığım her yere de özenle bir nişan bıraktım (Defoe, 1997: 63).

Başta, ıssız bir adaya düşen bir kişi için hayatî önem taşıyan bu malzemeler bir süre sonra tamamen farklı işlevler için kullanılırlar. Crusoe adaya çıkınca ilk önce kendi güvenliğini sağlayacak bir barınak yapar. Bu barınak küçük bir mağaranın, bir dağın içlerine doğru oyulması ile ortaya çıkar. Bir süre sonra bu barınak Crusoe'yu dışarıdan gelecek her türlü tehlikelere karşı koruyabilecek bir kapasiteye ulaşır. Onun etrafına ağaçlar o kadar sık dikilir ki kısa sürede burada bir barınağın olduğuna dair her hangi bir iz bulmak imkansızlaşır. Bütün

bu çabalar Crusoe'nun o adada sanki ayrılmayı düşünmüyorsa planlar yaptığı izlenimi doğurur ki romanın sonuna doğru bu düşünce doğrulanır.

Buraya kadar olan hikâye kolonileştirme sürecinin ilk aşamasının hazırlığıdır. İkinci aşamada Crusoe kendi güvenliğini sağladıktan sonra düşünce boyutuna geçiş sürecini başlatır. Bu noktada İnciller düşünce planının yapılanmasında en önemli rolü oynar. Crusoe “İngiltere’den eşyalarımıyla birlikte gelen, yanına aldığım çok güzel üç Kutsal Kitap (...) vardı” der (Defoe, 1997: 66). Adada, yalnızlığın verdiği duygular sebebiyle din ve Tanrı ile olan münasebetini gözden geçirir ve sonunda dinî duyguları çok güçlü olan bir Hristiyan olur. Hristiyanlık, o ıssız adada hayatının merkezi olur. Olan biten herşeyi Hristiyanlık etrafında açıklamaya başlar. Böylece Crusoe'nun hayatı artık tamamlanmış, bütünleşmiştir. Yani önce büyük bir kazadan kurtulup adaya çıkar, sonra hayatını devam ettirebilmek için gerekli neredeyse tüm aletleri gemi enkazından adaya taşır, sonunda Tanrı ile yüzleşir ya da kendisi ile yüzleşir ve dinin hayatında ne kadar önemli bir yer tuttuğunu keşfeder. Kendi iç hesaplaşmalarını tamamladığı için artık bir sonraki evreye hazırdır.

İlginç bir şekilde, bu bütünlüğü kavuştuktan hemen sonra yabancılar ile karşılaşmaya başlar. Önce, adaya esir ettikleri düşmanlarını yemeye gelen “vahşi”leri uzaktan görür. Bu ilk başta onu tedirgin eder çünkü hem uzun bir süredir hiçbir insan görmemiştir hem de bu gördüğü kişiler insan etiyile beslenen “vahşi”lerdir. Bu “vahşi”ler ile karşılaşma romanda bir heyecan yaratsa da işlev açısından Crusoe'nun macerasını bir başka boyuta taşır: Avrupalı kolonyalist devletelerin kendi üstünlüklerini temellendirmek adına kullandıkları önemli bir kurgu olan vahşi/medenî ikiliği, bu noktadan itibaren ortaya çıkar. Defoe da bu ikilikten faydalanır ve yavaş yavaş, o ıssız adada Crusoe'yu beyaz, Hristiyan, efendi ve medenî gibi kavramlarla özdeşleşen bir yönetici konumuna oturtur. İlk “vahşi”leri gördüğü zaman ciddi bir şekilde irkilen Crusoe onlarla nasıl başedeceğini ve onlardan nasıl faydalanacağını planlar ve “ikisini üçünü ele geçirip de adam akıllı köle edebilir, her dediğimi yapacak, bana hiç bir zaman kötülük edemeyecek duruma getirirsem, onları kolayca yönetebileceğimi, istediğim gibi çekip çevirebileceğimi düşünüyorum” diye düşünmeye başlar (Defoe, 1997: 177). Artık yönetebileceği, kendisine itaat eden bir topluluk peşindedir. Dünyanın keşfedilmemiş veya uzak bölgelerindeki insanlar gibi, bu “vahşiler” Crusoe'ya düşlerini gerçekleştirme fırsatı verir. Onlar artık bir eşyadır yahut Crusoe'nun kendisinin istediği şekli verebileceği nesnelere. Oysa bu kadar yalnızlık çekmiş bir insandan beklenen şey köle değil arkadaş aramasıdır.

Bu fırsat kısa bir süre sonra eline geçer. Adaya ellerindeki esirleri yemek için gelen “vahşi”lerden esirlerin biri kaçar ve iki “vahşi” onu yakalamak için ormana girer. Bu arada Crusoe silahı ile bunlardan birini öldürür. İşte tam bu noktada, ateşli silah kavramı ile medenî olan arasında kendiliğinden belirginleşen ilişki “vahşi”nin sürekli yaşayacağı paradoksu ortaya çıkarır. Bu ateşli silah karşısında, daha sonra adı Cuma olacak olan esirin psikolojisini veya paradoksunu Crusoe şöyle anlatır: “Zavallı kaçak vahşi durakladı, her iki düşmanının da yere serildiğini, kendine kalırsa öldüğünü görmekte birlikte tüfek sesinden öyle ürkmüştü ki olduğu yerde donakaldı... (Defoe, 1997: 179). İlk aşama tamamlanmıştır artık. Ateşli silahın bilinmezlik zırhı ile birleşen gücünün yardımı ile “vahşi”leri öldürdü ama kendisine de bir esir kazandı. Aynı esir, Crusoe’nun uzaktan, hiç dokunmadan düşmanlarını öldürmesine bir nevi ilahî bir güç atfeder. Daha sonra bir av esnasında Crusoe’nun, bir dağ keçisini avlamasından ardından Cuma’nın nasıl bir şaşkınlığa kapıldığını Crusoe şöyle anlatır:

Düşmanı olan vahşiyi öldürüşümü gerçekten uzaktan görmüş, bu işin nasıl olup bittiğini anlamamış olan zavallı Cuma şimdi de şaşırıyor, titredi, öyle allak bullak oldu ki düşüp bayılacak sandım. Vurduğum keçi yavrusunu ya da hayvanın öldüğünü görmemişti, kendisinin yaralanıp yaralanmadığını anlamak için yeleğini kaldırarak baktı; benim kendisini öldürmeye karar verdiğimi sanmıştı; çünkü yanıma gelerek diz çöktü, dizlerime sarılarak anlamadığım biçok şey söylemeye başladı; ama kendisini öldürmemem için yalvardığını kolayca anladım (Defoe, 1997: 185).

Bütün bunlar kolonyalizmin ilk aşaması olarak yukarıda belirttiğim sürecin işleyişine işaret eder. Artık Cuma, güç karşısından tamamen itaatkâr ve pasif bir nesneye dönüşmüştür. Crusoe onu hem yamyamlara yem olmaktan kurtarmıştır hem de öldürmemiştir, üstelik hiç dokunmadan adam öldürebildiği için Crusoe Tanrısal güçlere sahiptir. İkinci aşamaya, yani silah/güç ile elde ettiği bu zaferi sürekli kılma aşamasına Crusoe hemen geçer. Ateşli silahlar ile itaatkârlaştırılan ve direnci kırılan Cuma, bu andan itibaren kolonyal gücün kültürel değerleri ile de tanıştırlaracak bu itaate devamlılık kazandırılacaktır. *Merkez* dediğimiz kültürel oluşumu *öteki* olarak algılanmaya başladığından dolayı bu *merkez* vazgeçilmez ve şiddetli bir iştahla arzulanan olacaktır. Crusoe bu süreci şöyle anlatır:

Cuma uzun süre benimle kaldıktan, benimle konuşmaya, benim söylediklerimi anlamaya başladıktan sonra, onun kafasını dinin temel düşüncelerinden de yoksun bırakamazdım; özellikle ona kendisini Kim’in yarattığını sordum. Zavalılık ne demek istediğimi bile anlamadı. Başka bir yol tutarak denizi, üzerinde yürüdüğümüz toprağı, dağları ormanları kimin yaptığını sordum. Benamuke adlı birinin yaptığını söyledi. Bu büyük adamı bir türlü tanımlayamadı; ancak onun çok yaşlı olduğunu

söyledi. Sonra, bu yaşlı adam her şeyi yaratmışsa, yarattığı bu şeylerin neden kendisine tapmadığını sordum. Çok ağır başlı bir görünüş takındı, suçsuz bir yüzle “her şey ona Oo diyor” dedi (Defoe, 1997: 191).

Crusoe, Cumaya “gerçek Tanrı”yı ve Hz. İsa’yı tanıtmak için çok uğraştıktan sonra Cuma, Crusoe’nun tarif ettiği Tanrı’nın kendi Tanrısı Oo’dan daha yüce olduğunu kabul eder. Bu noktadan itibaren Cuma kendi kültürü ve uzakta olsalar da kendi insanları ile bağlarını koparır, o artık Crusoe’nun sadece sadık bir hizmetçisidir. İki yönlü bir yabancılaşmayı aynı anda tecrüb etmektedir; hem herşeye rağmen Crusoe’ya hem de kendi insanlarına yabancıdır. Cuma’nın ve Crusoe’nun mutluluğu çelişkili bir şekilde bu değişime ve yabancılaşmaya bağlıdır. Yani, Cuma’nın gösterdiği bağlılığın ve boyutu, kendi kültürü ile olan yakınlık derecesinin azalmasıyla doğru orantılıdır. Kendisini unuttukça ve Crusoe’yu öğrendikçe de Crusoe’nun mutluluğu artar:

Geri kalan bütün günlerimi de böyle sevinç içinde geçirdim. Cuma ile aramızda saatlerce süren bu konuşmalar, ayın altındaki evrende tam bir mutluluk diye bir şey varsa, birlikte yaşadığımız üç yılın tam bir mutluluk içinde geçmesine yardım etti. Vahşi adam şimdi iyi bir Hristiyan olmuştu, belki benden çok daha iyi (Defoe, 1997: 193).

Böylece süreç tamamlanır. Adaya yenilmek üzere getirilen Cuma, Crusoe için bir arkadaş olmanın ötesindedir. O, İngiliz emperyalizminin prototipi olarak tanımladığımız Crusoe için bir denektir. Bu deneyin başarılı olmasının ön şartı ise Cuma’nın göstereceği sadakattir. Cuma bu sadakati gösterir, önce Crusoe’nun hizmetçisi olur, sonra onun dinî/kültürel donanımlarına maruz kalır, en sonunda da Crusoe uğruna hayatını fedâ eder. Romanın sonunda ilginç bir şekilde ikinci bir prototip ile karşılaşırız: Daha önce de belirtildiği gibi Crusoe İngiliz emperyalizminin prototipidir, kolonize edendir. İkincisi ise kolonize edilenlerin prototipi Cumadır.

İdealist bir aydın: Ahmet Celâl

Ahmet Celâl’in macerası çarpıcı bir şekilde çok açıdan Robinson Crusoe’nun macerasını andırıyor. O da Crusoe gibi bir adaya düşüyor. Burada ada kavramı elbette teknik olarak coğrafi terim olmanın ötesinde, kendisine işlevsel bir anlam yüklenerek kullanılmıştır. Aksi takdirde, Ahmet Celâl’in bir adada yaşadığını söylenemez. Ancak, Ahmet Celâl’in geldiği köyün hem coğrafi konumunu hem de sosyal durumunu göz önüne alığımızda, o köyün en az bir ada kadar diğer kültürlerle uzak olduğunu görürüz. Bozkırın ortasına bir adadır. O köyde insanlar

yaşamısına rağmen ne Ahmet Celâl ile ne de etraftaki diğer köylerle anlamlı bağlar kuruyorlar. Bu durum ise Ahmet Celâl'i bir nevi Crusoe'laştırıyor. Ahmet Celâl'in aşağıdaki serzenişi de zaten bu konunun yaygınlığı hakkında önemli ipuçları veriyor:

Gerçi köye geldiğim ilk günden beri, daima herkesten ayrı bir durumdaydım. Gözle görünmez bir çember, bir nevi karantina kordonu beni aralarına karışmak istediğim bu küçük insan kümesinden ayırıp duruyor. Ne yapsam bu çemberi yaramıyorum. Zaten, korkunç engin bir ıssızlıkla çepeçevre çevrilmiş bir köyün içinde benim etrafımı ayrıca başka bir ıssızlık sarmış bulunuyor (Karaosmanoğlu, 2007: 19-20).

Crusoe büyük bir gemi kazasından sonra o adaya düşmüştü, Ahmet Celâl de büyük bir yıkımdan sonra, kolu dahil neredeyse herşeyini kaybetmiş biri olarak o köye gelir. Gelişi bir yıkımın sonucu olsa da kendi içinde bir umut taşımaktadır: Yeni bir hayat kurma umudu. Onu, Mehmet Ali ile birlikte buraya gelmeye zorlayan şey, yapacak başka bir şeyi kalmayan bir insanın içine düştüğü psikolojidir. İçinde umut taşıyan bir psikoloji. Ancak Crusoe'nun tersine, Ahmet Celâl bu umudun hayata geçebilmesi için gerekli donanımlardan yoksundur. Köye gelirken beraberinde getirdiği eşyalar, orada kendisinin kişisel hayatını belki bir süre kolaylaştıracak şeylerdir. Bu eşyalar kendisinin köy ile, köylü ile bağlantı kurmasına yardım edecek nitelikler taşımamaktadır. Yaşadığı yeri donatacak, dönüştürecek, ehilleştirecek yani kontrol altına alacak, sadece kendisinin değil köylünün de hayatına olumlu katkılar sağlayacak işlevleri yoktur. O ortamı kendisi için yaşanılabilir bir mekâna çevirmeye yönelik Ahmet Celâl'in herhangi bir malzemesi yoktur. Bu açıdan da tam anlamı ile çaresizdir. Kendisinin değil, mekânın dönüştürme kabiliyeti ve imkânları vardır. Bu probelm ise yukarıdan da belitildiği gibi Ahmet Celâl'in o köye geliş şeklinin doğal sonucudur. O köye gelir gibi gelmiyor ve biz bunu köye geldiğinde kendisi ile beraber neler getirdiğini anlatırken Ahmet Celâl'in kendi sözlerinden öğreniyoruz:

Önce yatak takımını ve seyyar karyolamı saran iki harar beziyle bu tavanı örtmek, sonra şehirden getirdiğim tahta ve muşambalarla bu toprak zemini kaplamak, döşemek lâzım geldi. Ceviz kitap sandığımı bir masa haline soktum, kapağından da bir nevi raf yaptım. Yatağım, İstanbul'da ne ise gene odur (Karaosmanoğlu, 2007: 19-20).

Aynı durumda olan Crusoe adaya çıktıktan sonra ileriki zamanlarda hem o adada hayatını kolaylaştıracak hem de o adayı insanları ile birlikte kontrolü altına alabilecek tüm araç ve gereçleri, çok zor şartlar altında adaya taşır. Barut, silah, keser, gemi yelkenleri, ipler, çeşitli metal aletler, kesici aletler, tarım için

kullanabileceği malzemeler, bir sürü kereste, hatta birkaç kutsal kitap vb. malzemeler sadece Crusoe'nun adadaki hayatını kolaylaştırmakla kalmaz aynı zamanda onun ada ile olan ilişkisinin yönünü de tayin eder. Oysa Ahmet Celâl'de bu ilişki tersine işler.

Bu temel zıtlık, yazarların bu romanlara ve roman kahramanlarına yükledikleri misyonların farklılığından kaynaklanıyor. İlk bölümde anlatıldığı gibi Crusoe, İngiliz emperyalizminin prototipidir. İşgal ettiği yere aydınlanmanın ışığını götürme ve o coğrafyanın insanlarını vahşilikten kurtarma amacıyla olduğunu iddia eder, ancak bunları yaparken onun esas politikası hem askerî hem de kültürel gücünü yaymaktır. Hâlbuki Ahmet Celâl İmparatorluğun siyasî, ekonomik ve kültürel merkezi olan İstanbul'dan gelmesine rağmen, köye gelirken bu tür bir emperyal tarihten kaynaklanan misyona sahip değildir. O, ulaştığı köye daha çok entelektüel değerleri taşıma niyetindedir. Yöre insanlarının zihinleri ile meşgul olmayı planlamaktadır. Burada jakoben bir entelektüel prototipi gibi davranır ve Türk entelektüeli rolünü oynar. Romanın bir çok yerinde Ahmet Celâl Türk köylüsünün içinde bulunduğu dramatik durumdan Türk entelektüelini sorumlu tutarken kendisini de bu grubun içinde sayar. Zaten Yakup Kadri, Hasan Âli Yücel'e yazdığı bir mektupta Ahmet Celâl'in bir Türk entelektüeli prototipi olarak kabul edilebileceği fikrini şu cümlelerle destekliyor:

[Ş]imdiye kadar yazdığım roman kahramanlarının bir çoğunda biraz ben yok muyum? Nurbaba'daki Macit, Kiralık Konakta'ki genç şair, (adını unuttum, ne dersiniz?)Hüküm Gecesi'ndeki Ahmet Kerim, Yaban'daki Ahmet Celâl ve nihayet bu son romandaki Doktor Hikmet biraz (ben)dirler. Onun içindir ki romanlarımı yazarken biraz kendi hatıralarımı yazar gibi oluyorum (Eronat, 1996: 36).

Merkezden çevreye giden iki prototip ile karşı karşıya olsak da yukarıda bahsettiğimiz İstanbul'un/merkezin rolü Londra'nın üstlendiğinden hiçbir şekilde benzemiyor, ancak Türkiye'nin Batılılaşma süreci ile birlikte, merkezde yaşayan Türk aydınının kendisine aydınlatmacı bir rol biçmesi bu ilişkiyi ilginç kılıyor. Ahmet Celâl'in İstanbul kökenli bir aydın prototipi olması, romanın önemli sorunsallarından birini oluşturur. İstanbul çok kültürlü bir İmparatorluğun merkezidir ama 19. yüzyıla başlayan milliyetçilik ve uluslaşma akımı, artık bu çeşit çok kültürlü mekezlerin yerine bir ulus anlayışına dayalı başkentler üretmeye başladı. Ahmet Celâl çok kültürlülüğü kimlik hâline dönüştürmüş İstanbul'dan gelmesine rağmen henüz ortaya çıkamaya başlayan Ankara'nın değerlerini, yani ulus-devlet anlayışına dayalı değerleri vardığı köye götürmeye çalışır. Burada ilginç olan şey ise değer olarak, İslamcılık, ümmetçilik gibi anlayışların yerine köylülere Türkçülüğü anlatırken, verdiği örnekleri genellikle

Batı mitolojilerinden ve Hristiyanlıktan seçmesidir. Henüz ne Türklük/Türkçülük ne de Batılılık hakkında en ufak fikirleri olmayan köylüler ile ciddi münakaşalara girer. Oysa romanın anlattığı zaman dilimine bakarsak, (Kurtuluş Savaşı henüz sona bile ermemiştir) bozkırın ortasında bir ada konumunda olan bu köyde Türklük/Türkçülük ile ilgili kayıtsızlığın olması çok da şaşılacak bir durum olarak algılanmayabilir. Türklük/Türkçülük henüz bir grup aydın tarafından tartışılan ama henüz yaygınlaşmamış fikirdir. Bunları bilmeyen köylüleri azarlaması hatta aşağılaması, onlara kızması gibi onun jakoben tavırları köydeki başarısızlığının önemli nedenlerindedir. Bu konuları neredeyse hiç anlatmadan, köylülerden mucizevi bir şekilde bu yeni fikirleri benimsemelerini beklemek kaçınılmaz olarak kendisinde hayal kırıklığı yaratır. Aynı durumda Robinson Crusoe, kendi dilini bile bilmeyen Cuma'ya sömürgeciliğin önemli araçlarından olan hatta sömürgeciliği sürekli ve başarılı kılan Hristiyanlığı çok iştiyaklı bir şekilde öğretmesi iki aydın prototipinin anlayış farkını ortaya koyar.

Berna Moran *Yaban*'ı incelerken aydın olarak karşımızda duran Ahmet Celâl'in rolünü şu cümlelerle anlatır: "Aydının görevi kurtarmak, adam etmek, bilinçlendirmek" tir (Moran, 2003: 206). Görüldüğü gibi "kurtarmak, adam etmek, bilinçlendirmek" kavramları hem *Robinson Crusoe*'da hem de *Yaban*'da ortaklaşa kullanılan temalardır. Bu benzerliğe rağmen iki kahraman arasındaki derin ve tarihsel bir amaç farklılığından söz etmemiz gerek. Ahmet Celâl, kendi insanlarını aydınlatarak onları hem modern dünyaya eklemek hem de Kurtuluş Savaşı'nın önemine inandırmak istiyor ama işin ilginç yanı düşüncelerini pratiğe dökerken bazı noktalarda Crusoe ile metod benzerlikleri gösteriyor. İşte bu amaç farklılığı ve metod benzerliğinin oluşturduğu derin zıtlık, Ahmet Celâl'i başarısız kılan esas neden olarak karşımıza çıkmaktadır. *Robinson Crusoe* İngiliz Emperyalizminin başarılı bir prototipini ortaya koyarak hem bu emperyalizmin bir prototipini yaratmak, hem de edebî bir eser vasıtasıyla bu emperyalizmin ulusal ve uluslararası ölçekte içselleştirilmesini sağlamaya çalışıyor; Ahmet Celâl'in elbette böyle bir amacı yoktur, fakat ilginç şekilde böyle bir amacı olmamasına rağmen köyde karşılaştığı insanlarla ilgili değerlendirmeleri Crusoe'nun "vahşi" değerlendirmeleri ile örtüşmektedir.

Crusoe adaya düştükten sonra o adayı yaşanılır kılmak için elinden ne geliyorsa insan üstü bir gayretle yapıyor. Bunu daha teknik bir düzeyde açıklayacak olursak şöyle diyebiliriz: Crusoe ile Ahmet Celâl arasındaki temel ayrışma bir yerde yaşamak ile bir yerle yaşamak arasındaki derin anlam farklılığından kaynaklanıyor. Buradaki *-de/-le* ekleri dilbilimsel işlevlerin ötesine geçerek, yaşam tarzlarını, hayat felsefelerini oryata çıkaran anlamlar yükleniyor. Bir yerde yaşamak, yaşanılan yer ile hayatı ilişki kurmadan yaşamayı, geçiciliği, yüzeyselli-

ği, anlam bağı kuramamışlığı ve de daha önemlisi yabancılığı işaret eder. Burada *-de* eki mekândan ve insanlardan soyutlanmış olmanın da dışı vurumudur. Bir yerde yaşayan kişi, orada kalıcı olmadığını bilinçaltında taşımaktadır, bundan dolayı da o mekân ile karşılıklı kalıcı bir iletişim kuramaz. İlişki tek taraflıdır. İşte Ahmet Celâl bu bilinçaltı ile ulaşır köye, aynı psikoloji ile *orada* yaşar ve oradan ayrılır. “Anadolu köyünün ne olduğunu bilmiyor değildim” (Karaosmanoğlu, 2007: 17) derken aslında o köy ile kendisi arasındaki uçurumun kapanmıyacağını ilk baştan beri bildiğini itiraf eder. Köye ilk ulaştığında da aynı ruh hâlini taşımaktadır. Daha henüz köyü görmeden, köylü ile tanışmadan köye ait negatif düşüncelerin kendisini yönlendirmesine izin verir:

Aha bizim köy...

Diye bağırıldığı vakit, bir süre, boş yere etrafımı araştırdım, hiçbir şey göremedim. Neden sonra, Mehmet Ali'nin işaret ettiği tarafta bir karaltı seçer gibi olmuştum. Tek bir ışık yoktu. Yalnız uzaktan uzağa köpekler havlıyordu. Bu sesler, ıssız Anadolu ovalarının ortasında, tek yaşantı belirtisidir. Biraz daha sonra saman ve tezek kokularını duyacaktım. İşte duymağa başlamıştım (Karaosmanoğlu, 2007: 17).

Henüz görmediği bir köy ile ilgili ilk izlenimler bunlar; tamamen olumsuz ve önyargılı. Köye girdikten sonraki gözlemleri de bunlara benzer: “Kâh karpuz kavun kabuklarını andıran bir takım zıypak şeyler üzerinde kayıyor. Ve köy, bataklıkta uyuz bir manda gibi kokuyor” (Karaosmanoğlu, 2007: 23). Ahmet Celâl köyden ayrılırken de durum aynıdır. Köyü terkederken, köyde sevebildiği tek insan olan Emine'yi geride bırakıyor. Bu, ilk başta yazarın Emine'nin düşman kurşunu ile yaralanmasını sağlayan kurgusal tercihi ile mantıkî bir düzlemde açıklanabilir; ancak eserin bu kadar yüzeysel bir okuma ile açıklanamıyacağını düşünürsek başka bir nokta aramamız gerekir. Eserin derininde ya da Ahmet Celâl'in bilinçaltında yatan esas sebep, onunla köylü arasındaki uçurumun kapanamayacak olmasıdır. Aslında bu ayrılış, romanın genel konusu ile bir bütünlük de göstermektedir. Bir başka deyişle, Ahmet Celâl'in Emine gibi bir köylü ile uzun süreli yaşaması mümkün değildir. Köyde kaldığı sürece ilgi duyabilir Emine'ye, kendisinin anlamlı bir duruma kavuşabileceği köyün dışındaki bir hayatta bu sefer Emine anlamsızlaşacaktır. Ahmet Celâl köyde yaşadığı sürece duygusal bir yakınlık kurabildiği bir kişi ile bile uzun süreli planlar yapmamaktadır.

Bir *yerle* yaşamanın göstegeleri ise tamamen farklıdır. Yaşanılan mekân ile bir hemhâl olma durumu vardır. Yaşayan bireyin çok uzun vadeli planları vardır. Kalıcılık söz konusudur. Kök salma en belli başlı özelliğidir. Yargılamadan çok dinleme ve anlama çabası vardır. Barışık olma durumu ön plandadır. Bire-

yin mekân üzerinde iz bırakması beklenir. Mekânı hissetmek en temel şartlardandır. Crusoe bunları yapar. Issız adaya ev yapar, ağaç diker, henüz hiç kullanılmamış toprakları sanki orada binlerce yıl kalacakmış gibi tarıma açar, yabani hayvanları evcilleştirir. O adanın doğal bitki örtüsünden nasıl yararlanılacağını öğrenir. Sürekli gözlem yapar, adanın tüm şartlarını kontrol edip öğrenebilmek için notlar alır. Bütün bunlar ise doğal olarak bir süre sonra başarıyı getirir ve o ada Crusoe'nun olur. Kendisinden sonra oraya gelip yerleşenler ancak Crusoe'nun bu tecrübelerinden faydalandıkları sürece adada yaşayabilirler. Adada yaşayabilmenin sırrı *adaya* yaşamaktır artık.

Bu iki kahramanın coğrafya ile ilgili yaklaşımını karşılaştırdıktan sonra, tekrar Ahmet Celâl'e dönüp onun köylüler ile olan ilişkisini irdelemek istiyorum. Ahmet Celâl, bir aydın rolünde ve geldiği köyü ve köylüleri aydınlatma peşindedir. Daha Mehmet Ali'nin evine ulaştığı ilk anda tanıştığı "cüceye benzeyen" bir çocukla arasında geçen şu konuşma, onun zihnindekileri dışa vurur.

-Sen Mehmet Ali'nin kardeşi misin?

Başıyla "evet" işareti yapıyor.

-Kaç yaşındasın sen bakayım?

-On dört.

-Adın ne?

-İsmail.

-Okula gidiyor musun?

Yarı öfke, yarı hayretle omuzlarını kaldırıyor:-Ne okulu be. Ben okula gideyim de burada işe kim baksın? Hem bu köyde okul yok. Dee, imamın evinde okurlar (Karaosmanoğlu, 2007: 24).

Okul kavramı standart, yaygın ve onaylanmış bilgilerin kişilere aktarılması ile yine asgarî müşterekleri olan bireyler yaratma üzerine kuruludur. Burada Ahmet Celâl'i şaşırtan esas gerçek de budur. Bu standart olmayan ve onaylanmamış kişi ile karşılaşmak onun içinde bulunduğu psikolojiyi daha ilk başta yıkar. İşin vahim tarafı köy bu tür standart dışı ve onaylanmamış kişiler ile doludur. Ahmet Celâl'in metodu ise bu kişilerle arasındaki uçurumun kapanmasını değil aksine derinleşmesini sağlar. Crusoe, Cuma ile karşılaştığı ilk anda bile biri ötekinin diline bilmemesine rağmen sağlıklı bir iletişim kurar. Şu cümleler onun bu iletişimde neden başarılı olduğunu ortaya koyabilir: "Demek istediklerinin bir çoğunu anladım, kendisinden nasıl hoşnut olduğumu ona anlattım. Kısa sürede onunla konuşmaya başladım" (Defoe, 1997: 181). Dikkat edilirse buradaki mesajın "anlamak" ve "anlatmak" üzerine kurulduğu görülecektir. Karşılıklı bir ilişki doğmasını sağlayacak bir yaklaşımla karşı karşıyayız. Yargıla-

ma değil “anlamak” ve “anlatmak” ön plandadır. Aynı şekilde “anlamak” ve “anlatmak” kavramlarının işlevselliğini, Crusoe’nun Cuma ile Tanrı kavramı üzerine girdiği tartışmada da görebiliriz. Cuma’nın inanç sisteminin eksik, ilkel ve yanlış olduğuna inansa da, kendi inanç sisteminin sağlıklı, doğru ve mantıklı olduğunu Cuma’ya anlatırken, onu anlayışla karşılar ve kendi inancını ötekini rencide etmeden açıklar. Yine “anlamak” ve “anlatmak” üzerine kuruludur. Bu da onun başarılı olmasını sağlar. Oysa aynı konu ile karşılaşan Ahmet Celâl “anlamak” kaygısı gütmeyen büyük bir tepki, öfke ve yargılama ile kendini ifade etmeye çalışır.

Mehmet Ali’nin köyüne gelen Şeyh Yusuf, köyde büyük bir heyecan uyanır. Önceleri bu gerçek Ahmet Celâl’den gizlenir ama o, bu heyecandan köyde olağanüstü bir şey olduğunu anlar. Crusoe gibi köylülerin inançlarının yanlış olduğuna inanmaktadır ama bu inancın çok uzun bir tarihsel arkaplana sahip olabileceği gerçeğini ihmal etmektedir. Yani kendisinin hemen bu köylülere uyarısı ile köylülerin bu “yanlış” inançtan vaz geçeceklerini düşünmektedir. Uzun bir alıntı olacak ama Mehmet Ali ile arasında geçen konuşma yine Ahmet Celâl’in metod problemini karşımıza çıkarma açısından faydalı olacaktır:

-Şeyh Yusuf geldi beyim Şeyh Yusuf.

-Bu Şeyh Yusuf da kim oluyor?

-Mübarek büyük bir adam. Her yıl gelir, duasını alırız. Hastaları okur üfler. Bize güzel öğütler verir. Yol gösterir. Baş sıkıda olanları selâmete çıkarır.

-Hangi tarikattan bu şeyh?

Bilmem beyim; o kadarını gayri bilmem.

-Peki, bu adamın şimdiye kadar size ne iyilikleri dokundu?

-Çok beyim.

Fakat bu iyiliklerin bir tanesini saymadan, yalnız esrarlı bir tavırla başını sallıyor.

-Yalnız muhtarın karısını iyi edemedi.

-Ya Salih Ağa’nın oğlunun kamburunu düzeltebildi mi?

.....

-Ya Bekir Çavuş’un kızı Zehra’nın gözlerini açabildi mi?

.....

Ya şu meczup Memiş’in aklını başına getirebildi mi? Mehmet Ali cevap vermiyor. Önüne bakıyor. Biliyorum ki bana, içinden öfkeleniyor (Karaosmanoğlu, 2007: 46-47).

Diyalogtan anlaşılacağı gibi karşılıklı bir iletişim yoktur; tek taraflı, yargılayıcı, azarlayıcı, küçümseyici bir tavır var. Önce “anlamak” sonra “anlatmak” üzerine kurulmuş bir diyalog olmadığı için Ahmet Celâl’in yalnızlığı iyice artar. Bu noktada çelişkili bir durum ortaya çıkıyor: Ahmet Celâl bu eserde sık sık köy-

lülerin içinde bulunduğu durumun müsebbibi olarak aydınları göstermesine ve aydınları köylüleri aydınlatmamak ile suçlamasına rağmen kendisi de aynı şekilde davranıyor. Köylüleri “anlamak” ve onlara “anlatmak” yerine sürekli uyarıyor ve yargılıyor. Köylünün devamlı pasif bir konumda kalmasını bekliyor bu ilişkide. Yanlış da olsa köylünün kendi yanıtında aktif olması Ahmet Celâl tarafından kolay kabul edilmiyor. Esas problem de bu sebepten ortaya çıkıyor: köylüden bir nevi itaat bekliyor. Kendi doğrularının pozitif, denenmiş, geçerliliği ispat edilmiş olduğu inancındadır. Bu inançtan dolayı köylülerden bu inançları pasif bir konumda kabullenmelerini bekliyor. Ya da her köylünün bir Cuma olmasını istiyor diyebiliriz. Bu durumda da köylünün bilgi ile olan ilişkisi ontolojikmiş gibi bir yanlışlığa ortaya çıkıyor.

Sonuç

Robinson Crusoe hem amacını hem de metodunu çok iyi belirlemiş bir emperyal kültürün prototipi olarak, romandaki bütün maceralardan başarılı çıkar. İngiltere'nin kendisi gibi hem bir coğrafyayı işgal etmede, hem o coğrafyayı ehilleştirip kontrol altına almada, hem orada yaşayan diğer insanlara kendi kültürünü aşılama, hem o insanları yönetmede hem de ticarete başarılı olduğunu göstermek adına, romanın başından sonuna kadar oldukça çok maceraya atılır. Kısaca İngiliz emperyalizminin kısa bir tarihini bize aktarır. Burada ilginç olan Crusoe bütün bu erdemleri ve meziyetlerine rağmen, karşısında bulunan kim olursa olsun onu dikkate alır, onları “anlar” ve onlara “anlatır” en sonunda kontrol altına alır. Crusoe'nun mutlu/başarılı bir roman kahramanı olmasının altında bu gerçek yatmaktadır: Yani emperyal bir düşün roman plânında gerçekleşmesi. Edward Said'in de dediği gibi: “Atlantik'in, Pasifik'in, Afrika'nın yabanıl bölgelerinde kendine ait bir dünya yaratmasına olanak tanıyan kolonileştirme misyonunu dikkate almadan Robinson Crusoe gerçekten düşünülemez” (Said, 1993:64).

Ahmet Celâl ise bozkırın ortasında bir adaya düşer. O da büyük bir boşluğun içinde yapayalnızdır. Kendine bir aydın misyonu biçer. Köylüleri aydınlatmaya kalkar ancak başarılı olamaz. Olamamsını ise Crusoe'da olan ancak kendisinde olmayan “anlamak” ve “anlatmak” kavramlarına yüklemiştir. Crusoe o *adıyla* yaşar, Ahmet Celâl o *köyde* yaşar. Crusoe, o misyonun kendisine sağladığı imkânlar vasıtası ile o adadan ayrılırken artık ardında bir koloni bırakmıştır. Hem de bu koloninin, hukuktan evliliğe, tarımdan mimariye, hemen hemen tüm yaşam kurallarını kendisi belirlemiştir. O adaya damgasını vurmuştur. O adadan ayrılmasına rağmen onun ruhu oradadır. Oysa Ahmet Celâl o köyden ayrıldığı

vakit geride hiç bir şey bırakmaz. İnsanların hafızasında anıları bile kalmaz. Bu romanı oluşturan hikâyeye neredeyse yalnızca Ahmet Celâl'in kendisinin yaşadığı ve yazdığı kişisel bir hikâyedir. Yıllarca beraber yaşadığı köylüler için neredeyse o bir tarih bile değildir. Bunu romanın başında yazarın koyduğu notlardan anlayabiliriz (Karaosmanoğlu, 2007: 16). Şunu demek istiyorum: Ahmet Celâl ne köye bir şey bırakır ne de köyden bir şey alır. Emine bile çok yaklaşmışken ancak ve ancak köyün dışına kadar ona yoldaşlık edebilir. Dolayısıyla hikâyeye tekil olarak Ahmet Celâl'in hikayesi olmanın ötesine geçemez.

Kaynakça

- Defoe, Daniel, *Robinson Crusoe*, (Çev. Akşit Göktürk), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Eronat, Canan Yücel [haz.], *Yakup Kadri'den Hasan-Âli Yücel'e Mektuplar*, Yapı Kredi Yayınları İstanbul, 1996.
- Jusdanis, Gregory, *Belated Modernity and Aesthetic Culture: Inventing National Literature*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1991.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Yaban*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Pratt, Mary Louise, "Comperative Literature as Cultural Practice" *Profession* 86. MLA, New York, 1986.
- Said, Edward W., *Culture and Imperialism*, Vintage Books, New York, 1993.
- Thompson, Ewa M. *Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism*, Greenwood Press, Wesport, London, 2000.